

Mekan ve Sahiplenme Sorunsalı

Bu çalışmada mekanın oluşum ve dönüşümünde mimari iktidarın ve toplumsal hareketlerin etkisi araştırılmıştır. Bu amaç doğrultusunda mimari iktidar kavramı sorgulanmış, mimarlığın mekan tasarlama yetisi ile iktidar sahipliği arasındaki ilişki açıklanmıştır. Dünyaca tanınan ve gözde bir modern mimarlık örneği olan Centre Georges Pompidou ile iktidar, mimarlık ve toplum arasında oluşan bağ incelenmiştir. Bunun yanı sıra mekan ve toplum arasında gerçekleşen etkileşim üzerinde durulmuş ve toplumsal hareketlerin mekanlar üzerindeki etkisi sorgulanmış, mekanın kullanıcıları olan toplumların tarihi süreç içinde yaşadıkları değişimlerin içinde yaşadıkları mekanları dönüştürme yetisi 1960'ların ortasında ortaya çıkan Provo hareketi incelenerek ortaya konmuştur. Provo , 65-67 yılları arasında , anarşizm ve dadaizm etkisiyle ,Hollanda'da , dönemin gençlerinin öncülüğü ile yapılan bir oluşumdur. Kapitalizme, hiyerarşiye, otoriteye tamamen karşı bir oluşumdur. Buna ek olarak Lisbon, Portekiz'de çekilmiş duvar yazıları üzerinden toplumun kamusal alanların niteliğini dönüştürme, ona yeni görevler yükleme kabiliyeti incelenmiştir.

Mimarlık dünyasında en çok işitilen, en çok vurgulanan nokta mimarlığın insanlar için ve insanlarla yapıldığıdır. Bir mekanı kullanıcıları olmadan düşünmenin ne kadar sağlıklı olduğu tartışılır. "Mekan insanla vardır."¹ İnsanlığın kendisi kadar eski olan mekanın başlıca işlevi insanın en temel ihtiyacı olan barınmaya cevap vermek, doğada güvenli bir alan oluşturmaktır. Ancak ilk insandan günümüz toplumuna ve yaşam koşullarına gelene kadar tarihi süreç içinde mekan da hem anlam hem işlev bakımından çeşitlenmiş, değişmiş ve dönüşmüştür. "Mekan zamanla çatı olmaktan çok daha öteye giderek insanları ayıran, birleştiren, insan etkinliklerini organize eden, insanın düşünce ve duygularını pekiştiren ya da değiştirebilen ve onu denetim altına alabilen bir yapı haline gelmiştir."² Sosyal, düşünebilen, sorgulayabilen bir varlık olarak insan içinde bulunduğu ortamı, mekanı kendini ifade etmek için bir araç olarak da kullanmaya başlamış ve bununla beraber mekan da insanın kimliği ile ilişkilendirile hale gelmiştir. Mekanlar yalnızca elle tutulur gözle görülür olan bir ortam değil, aynı zamanda sosyal olgulara, kimliğe, mesaja sahip bir alan haline gelmiştir. Tam da bu noktada mekanın üzerinde hakim olan gücü sorgulamakta fayda var. Mekanın sahip olduğu biçim, kimlik veya mesajı ona yükleyen güç mimarın ya da başka bir iktidar sahibinin midir yoksa mekanın asıl kullanıcılarının yani toplumların mıdır?

Mimari tasarım sürecinde mimarın doğruları, tarzı, görüşü tasarladığı mekana da yansır ve bir anlamda mimarın doğruları mekanın kullanıcılarını da yönlendirici etkiye sahip olur. Tadao

¹ Taşçıoğlu, Melike, 2013, "Mekanın Özü: Mekanın İçerdikleri, Benliği ve Kimliği", **Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Mekan**, YEM Yayın, İstanbul, ss. 45

² Taşçıoğlu, 2013, ss. 29

Ando: “İnanıyorum ki, mimarlık ufak da olsa insanların yaşam tarzını şekillendirebilir.”³ Buna dayanarak denilebilir ki mimarın tasarlama yetisinin ardında insanları yönlendirme amacı da saklıdır. Mimar mekana dair fiziksel öğeleri tasarlarlarken bir yandan da mekandaki yaşantıya dair senaryolar kurgular. “Mimarlık çok özel bir işlevsel sanattır; boşluğu sınırlandırarak içinde yaşamamızı sağlar, yaşamımızı çerçeve içine alır... Mimar bir tür teatral yapımcıdır, yaşamımıza ilişkin sahne ve dekorları tasarlar.”⁴

Özellikle kamusal mekanların oluşturulmasında iktidar sahiplerinin söz sahibi olması kuvvetle muhtemeldir. Mimarlık tarihi de gözler önüne sermektedir ki siyaset, toplumlar üzerindeki egemenliğini ifade etmek için mimarlığı araç olarak kullanmış, anıtlarını inşa ettirmiştir. “Yapılı çevrenin toplumsal iktidar mücadelesinden muaf olmadığı ve mimarlığın tarihi boyunca egemen politik iktidarların kendi erklerinin sembolik yansımalarının inşaatı yolunda sefil aparatlar olarak işlev gördüğünü itiraf etmekle yola çıkmak gerekir.”⁵ Bir başka ifadeyle mimarlık, insanların ve toplumların önüne serilmiş ve onu yönlendirme kabiliyetine de sahip bir semboldür. “ Ne mekan varsayıldığı gibi nötr bir alandır, ne de mimarlık varsayıldığı kadar masum bir aparatır.”⁶

İktidar, mimarlık ve kamusal mekan üçlemesinin hayat bulan en bilindik örneği de Paris’te yer alan Centre National D’Art Et De Culture Georges-Pompidou. İnşası 1977 yılında tamamlanan, Renzo Piano ve Richard Rogers imzalı kültür merkezi dönemin cumhurbaşkanı olan Georges Pompidou’ nun isteği ile açılan bir mimari yarışma sonucu ortaya çıkmıştır. Dünyaca ünlü bu mimarlık örneğinde görünen odur ki iktidar gücünü göstermek adına bir sembole ihtiyaç duymuş ve mimarın kapısını çalmıştır. Mimar ise kendi kimliğine ve görüşüne bağlı bir kamusal alan senaryosu tasarlamış ve uygulamıştır. Buradan sonra devreye girecek aktör ise kullanıcıdır. Kamunun bu iktidarlık mücadelesinde kendine yer bulma arzusu gelir. Parisliler de tam da bunu yapmışlar ve mimari ürün ve onun üreticileri ile bir çeşit ‘çatışma ve uzlaşma’ yoluna gitmişlerdir. Tamamlanışının ardından geçen yaklaşık 30 yıl sonra bugün dahi Parisliler bu yapının çirkinliğinden yakınır halledirler ama bir başka yandan ise yapının hemen önünde kurgulanan kamusal alanın da halinden mutlu kullanıcılarıdır. Bir diğer yandan da içinde yer aldığı, bir zamanların varoş bölgesi Beaubourg’ un tarihsel değerini gün yüzüne çıkarmıştır. Bütün bunlar gösterir ki toplum ve mimari ürün arasında kentin sahip olduğu prestij ve silüet kavramları nedeniyle bir çatışma ama aynı zamanda ürünün kente yaptığı katkılarının getirdiği bir uzlaşma da hakimdir.

---

³ Ando, Tadao, <http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/t/tadaoando362002.html> (Çeviri: Yarışmacı Yazarlar)

⁴ Rasmussen, Steen Eiler, 1974, **Experiencing Architecture**, The MIT Press, Cambridge, ss. 9

⁵ Kodalak, Gökhan, 2013, “ Gezi ve Yeni Çevre Tahayyüleri”, **Direnışı Düşünmek 2013 Taksim Gezi Olayları**, Monokl, İstanbul, ss. 126

⁶ Kodalak, 2013, ss. 127

Fotoğraf 1

Bütün bunlara ek olarak toplumların kendi mekanlarını oluşturma ve var olan mekanları dönüştürme yetisi de sorgulanmalıdır. Gelişen ve değişen hayat standartları, tarihsel süreçte bireyin ve/veya toplumun mekana dair algısını, mekandan beklentisi kapsamlı olarak etkilemiş ve değiştirmiştir. Başlangıçta sadece barınma ihtiyacını karşılamaya yönelik gerçekleştirilen mekan üretimi, değişen düzen ile beraber bu tanımı değiştirmiş, bir anlamda çeşitlendirmiştir. Son dönemlerde göze çarpan önemli bir ifadesi ise mekanın iletişim amacıyla kullanılmasıdır. “Mekan, aynı zamanda bir şeyleri gösterir, anlamlandırır ve hatta konuşur da. Ancak, yerleştiği daha geniş kentsel bağlamın toplumsal ve mekansal pratikleri üzerine bir şey söylemez; eşitsiz gelişim ve iktidar, mekanın gösterdiklerinin arkasına gizlenmiştir.”⁷

Toplumlar, geçirdikleri tarihsel süreç içerisinde, dönem dönem ihtiyaç ve ideolojik konumları nedeniyle, kendilerini çeşitli yöntemlerle ifade etmeye çalışmışlardır. Toplumlar arasında ve/veya toplumlar içerisindeki alt topluluklar arasında ‘çatışma ve uzlaşma’ yı getiren ideolojik, kültürel farklılıklar vardır. Salt birey olarak bile kendimizi ifade etmeye başladığımız nokta, fikirlerimizi ve deneyimlerimizi, benzer ya da karşıt görüşe aktarmaya başladığımız noktadır.

---

⁷ Arslan Avar, Adile, 2009, “Lefebvre’in Üçlü –Algılanan, Tasarlanan, Yaşanan Mekan- Diyalektiği”, **Dosya: Mimarlık Ve Mekan Algısı**, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara, ss. 9

Fotoğraf 2

Fotoğraf 3

Lizbon, Portekiz’de çekilmiş bu fotoğraflardan, bireylerin kamusal mekan olan sokakları kendilerini ifade etmek için kullandıklarında, soyut bir mekan ürettiklerini yorumlayabiliriz. Soyut mekan sözüyle kastedilen, fiziksel sınırlarını netlikle çizilemese de bireyin mekanı kendini ifade etme aracı haline getirerek kendinden bir parçayı oraya yansıtmasıyla oluşmuş, kimliğe ve mesaja sahip alandır. Bu fotoğraflarda görülen alanların ortak paydaları, bu üretimi gerçekleştirenlerin amacının iletişim, aracının da kamusal alanlar olmasıdır. Bu iletişim aracının (kamusal alan) , toplum (kamusal alanın kullanıcıları) üzerindeki etkisi Haziran 2013’te Gezi Olayları sürecinde de gözlemlenmiştir.

Mekanlar üzerindeki değişimleri ve dönüşümleri, yaşanan tarihsel süreçten etkilenmektedir. Portekiz’in ortaçağlarda dünya ekonomisinin kalbi oluşu ve Amerika kıtasının keşfinde önemli yer tutması ve ticari anlamda(ki toplumların ideolojik yapılarını büyük ölçüde etkiler) kendilerini ‘Dünya’nın Merkezi’ olarak tanımlayışları... Ve sonrasında belki de öncü oldukları denilebilecek kapitalist sistemde en başta çöken ekonomileri ve değişen toplumsal yapıları bu tarihsel sürecin iyi bir örneği olabilir.

“Değişim emek süreçlerinde ortaya çıkan toplumsal ilişkileri, eylemleri ve sömürüyü bütünüyle kavramayı neredeyse imkansız kılar.”⁸ Resimler bir arada yorumlanacak olursa, sahip olunan toplumsal değerlerin süreç içerisindeki etkileşimleri ifade edilmiştir. Birinci resimde toplumun kültüründe, coğrafyasında kaynaklı bir kamusal alan kullanımı ifade edilmiştir. Toplumdaki bireylerin kent içinde, kente ait bir mekanda; kendilerini ifade etme amaçlı kullanımları söz konusudur. Eskiden beri var olan ve oluşturulan somut alan(sokak-kamusal alan)daki soyut alan, yine içinde yer aldığı mekan üzerinden toplumdaki farklı bireylere ifade edilmeye ve iletişime geçmeye çalışılmıştır. İkinci resimde ise şikayetçi olunan bir durumun, alıcılara aktarılması söz konusudur.

⁸ Arslan Avar, 2009, ss. 8

Öyleyse bir mekanı mekan yapan somut olarak dört duvar bir çatı örtüsü müdür? Yoksa aktarılmak istenen toplumsal değerlerin aktarılması için oluşturulan soyut dört duvarda mekanı oluşturur mu? “Mekanın tözü denildiğinde mekanın varlığını sürdürebilmesi için ona temel oluşturan ve onun varlığını destekleyen yapı iskeleti (strüktür) tanımlanmaya çalışılmıştır.”⁹ Mekanı sadece strüktürü ile tanımlamak yetersiz kalacaktır. “Mekan somut olduğu kadar soyut olguları da barındıran duygu ve deneyimlere çatı oluşturan bir kurumdur.”¹⁰

Tarihsel süreç içinde toplumsal hareketlerin mekana etkisini açıklayabilmek adına Provo Hareketi örnek gösterilebilir. Adı, Akademik bir yazıdan arıza çıkaran gençliğin ‘provo’ olarak tanımlanmasından alan ‘direniş’ oluşumunun asıl amacı, gençlere anarşiyi öğretme, yeniden canlandırmaktır. Denedikleri çeşitli ve absürt yöntemlerle bu amaçları doğrultusunda çalışmışlardır. Provo bir dergi oluşumudur. Ve bu oluşum, fikrini insanlara iletmeye çalışmış ve bunu kendi bünyesinde oluşturduğu iş bölümleriyle yapmıştır. Okur–yazar tayfasıyla şiddet kullanmadan, absürt komediyle polisi provoke eden kesimine kadar çeşitli yöntemler kullanmışlardır. Kullandıkları her yöntem toplumdaki uyanışı sağlamak olduğu için kamusal alanlar direniş noktaları olmuştur. Kimi zaman bildiri dağıtırken, kimi zaman boş beyaz kağıtlar dağıtarak kendilerini ifade etmeye çalışmışlardır. Haziran 2013 deki Gezi Direnişi olaylarında da, toplumun şiddet kullanmadan, kara mizahla, kamusal alanlarda kendilerini ifade etmeye çalıştıklarına şahit olduk. Aslında toplumumuz, karşıtlığın şiddet olmadığını kavramaya başladı. Mahallelerdeki forum ortamları ve sokakları kullanılarak, var olan fiziksel bir mekana yeni değer yüklemişlerdir. Provo’nun yaptığı en çarpıcı hareket ise, terkedilmiş mekanları düzenleyip ücretsiz klinik, eğitim merkezleri açmışlar ve evsizlere yer bulmaya çalışmışlardır. Bu hareketle, artık kullanılmayan özel mekanları, kamu yararına açarak, fiziksel tanımı var olan bu alanlara yeni ve faydacı bir değer yüklemişlerdir.

Mekana yüklenen iletişim aracı olma potansiyelinin bir ihtiyaçtan doğduğu söylenebilir. Bunun ihtiyacıysa; kamusal alanların ifadenin daha hızlı ve hizmet ettiği noktada yayılmasından doğmuş olabileceği gibi aslında toplumun, toplumdaki bireyin sisteme olan güvensizliği, eleştirisi ve iletişim-haber alma platformlarının(basın-yayın) tarafsız ve yeterli olamayışından da doğmuş olabilir. “Kamusal mekanın üretiminin, bu mekana ve kamusal hizmetlere erişimin ne yoldan, kim tarafından ve kimin çıkarları doğrultusunda denetleneceğine dair bir mücadele her zaman süregider.”¹¹

KAYNAKÇA

Taşçıoğlu, Melike, 2013, “Mekanın Özü: Mekanın İçerdikleri, Benliği ve Kimliği”, **Bir Görsel İletişim Platformu Olarak Mekan**, YEM Yayın, İstanbul

⁹ Taşçıoğlu, 2013, ss. 28

¹⁰ Taşçıoğlu, 2013, ss. 32

¹¹ Harvey, David, 2013, *Asi Şehirler*, Metis Yayınları, İstanbul, ss. 125

Rasmussen, Steen Eiler, 1974, **Experiencing Architecture**, The MIT Press, Cambridge

Kodalak, Gökhan, 2013, “ Gezi ve Yeni Çevre Tahayyüleri”, **Direnişi Düşünmek 2013 Taksim Gezi Olayları**, Monokl, İstanbul

Arslan Avar, Adile, 2009, “Lefebvre’in Üçlü –Algılanan, Tasarlanan,Yaşanan Mekan-Diyalektiği”, **Dosya: Mimarlık Ve Mekan Algısı**, TMMOB Mimarlar Odası, Ankara

Harvey, David, 2013, Asi Şehirler, Metis Yayınları, İstanbul

<http://www.tate.org.uk/download/file/7266>

<http://www.brainyquote.com/quotes/quotes/t/tadaoando362002.html>

Görsel Kaynaklar:

Fotoğraf 1: http://www.rudi.net/system/files/images/p19_1_large.jpg

Fotoğraf 2-3: Yarışmacı Yazar tarafından Ağustos, 2013’ te çekilmiştir.